

С. В. ПЛОТНИЦЬКА. Когнітивна стратегія навчання студентів

Вітчизняне мовознавство останніх десятиліть розвивається під знаком комунікативної лінгвістики, яку можна розглядати в якості складника когнітології як комплексної науки, яка вивчає пізнавально-розумову діяльність. Мова стала оболонкою для розумових і пізнавальних процесів особливо високоорганізованої матерії — мозку. Когнітологія як наука з'явилась в кінці ХХ століття. Інтерес до людської когніції (пізнавальні здібності), до його ментальної сфери — мовних дій, репрезентацій і стратегій мотивований зв'язаністю інтерпретаційних процесів з культурою, так як людина знаходиться в полоні своєї культури. Н. Хомський писав: «Вивчення структури мови може сприяти розумінню людського розуму», а Дж. А. Міллер висказав ідею про те, що когніцію слід вивчати у змалюванні лінгвістики, бо мова — головний топік в когнітивній науці. (Н. Хомський «Мова і мислення», 1972). Сценарій буття людини знаходиться в концептосфері лінгвокультурологічного простору. Концепти побудови сучасної мовної картини світу містять вищі моральні, етичні, естетичні та ідеологічні цінності національної культури.

Розуміння лежить в основі спілкування людей. Воно передбачає вміння проникнути у чужу свідомість «через мову» і прийти до вірного семантичного висновку. Важливою категорією в мовній моделі є концепт. Концепт відображає знання та досвід у певній системі понять. Концепт — оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикона, концептуальної системи. Концепти створюють етнічне поле, і в них зосереджена культура даного народу як результат структурування людського досвіду.

Структурний і функціональний аналіз професійно значущих текстів може бути включений до розділу сучасного мовознавства, який називається теорією мовних актів. Жива мова складається з актів спілкування, структура яких детермінована безпосередньо їх прагматичною функцією. Практична необхідність мовних знань, вмінь і навичок для юристів сумніву не підлягає, бо всі три основні види їх діяльності, сформульовані ще у Древньому Римі:

«Respondere, cavere, agere = Радити, складати документи, захищати у судді», вимагають цього.

Метою журналістської творчості є встановлення контакту, взаєморозуміння і можливого прийняття точки зору автора статті (видання). Діалог журналіста з читачем обов'язково передбачає звернення до думок соціально значущих осіб, при цьому отримана інформація пропускається через призму авторського сприйняття, співвідноситься з його системою переконань і уявлень про світ.

Журналістський текст має особливий статус і сприймається як потенційно репрезентуючий думку якої-небудь соціальної групи, який містить поширені групові оцінки і являє собою одну з форм соціального пізнання. Хоча моделі знання, репрезентовані в журнальних текстах, мають індивідуальний характер та базуються на досвіді журналістів, вони можуть бути відірваними від контексту і перетворитися у соціально значущі сценарії стереотипного знання.

Преса являє собою опосередковану форму комунікації, і журналістські тексти являють собою тип аргументованої, переконуючої мови, тому журналіст стоїть перед проблемою вибору стратегії, яка дозволяє переконати читача у своїй правоті. В журналістиці кожний журналіст визначає свою стратегію і комунікативні тактики ведення опосередкованої бесіди з своєю аудиторією.

Журналістська творчість вимагає враховувати мовні можливості, дозволяючи планувати мовну дію на читача. Суть мовної дії полягає в такому використанні мови, при якому в модель світу реципієнта вводяться нові знання і модифікуються ті, що існують. За мовним висловом завжди стоять які-небудь інтереси, цілі, чиясь точка зору. Ці інтереси визначають комунікативні цілі дискурсу, які представляють глобальні наміри чи глибинні стратегії і комунікативні тактики автора.

В цьому зв'язку, анотування спеціальних професійно значущих текстів для журналістів I–II курсів ОНУ і створення на їх основі власного повторного тексту з використанням розгалужених синтаксичних структур і концептів набуває великого значення.

Лінгвістична пам'ять людини буквально заповнена клішованим мовним матеріалом (В. Л. Скалкін, 1983) — готові мовні знаки різних порядків: від словоформ і словосполучень до цілих фраз. Мовна програма мовця звичайно здійснюється в дуже згорнутому вигляді, причому задум відноситься до усього тексту в цілому. В задумі намічається основна теза тексту, яка є попереднім змістовим планом і уточнюється в процесі його реалізації. Процес породження висловлювання характеризується нерозчленованою комплексністю.

Фраза «зшивається», за словами В. Л. Скалкіна (1983), на виході майже одразу, і тут вирішується більша частина її конструктивних і лексико-семантичних проблем, тут вона конкретизується, уточнюється і реалізується в звуці. В цій фазі виконуються структурні моделі, що зберігаються у довготривалій пам'яті, і відсилаються в оперативну пам'ять деякі мовні заготовки. Оперативна пам'ять діє миттєво, роблячи дві операції: вибір контура передбаченої фрази, тобто синтаксичної схеми, яка дістається із довготривалої пам'яті у вигляді стереотипного фразового контура, і включення в цей контур слів. Задаючись фразовим контуром, мовець зберігає можливість обмеженого варіювання, і при необхідності може повернутися до вихідної точки висловлювання для переходу на інший, більш адекватний задуму стереотип.

Особливістю другої операції є те, що вона здійснюється за рахунок взаємодії двох функцій — утримання змісту сказаного и упередження змісту того, що ще потрібно сказати. Таким чином, усі операції чиняться симультанно. Зміст зароджуючогося висловлювання, виникаючого на свідомому рівні, після винайдення контуру речення кодується словами. Таким чином, між цільною думкою і висловлюванням складається міцний однозначний зв'язок. Існують різні механізми породження мовного висловлювання: механізм відтворення окремого речення у готовому вигляді; сполучення великих мовних утворень, які вилучаються з пам'яті в незмінному вигляді, таких як мовне кліше та штампи. Більш складним уявляється механізм породження висловлювання шляхом зічленування великих мовних утворень з одночасним виробництвом незначних лексико-граматичних адаптацій. Комуніканти, плануючи свою мовну поведінку в дискурсі, виконують своєрідні оцінні операції, які гарантують імовірну успішність кожної мовної дії.

Підкреслюючи соціокультурну детермінованість дискурсивної поведінки людини, необхідно брати до уваги і індивідуально-особистий аспект виконуваних дій. Особа може сприймати і усвідомлювати соціокультурні норми індивідуально, виходячи із своїх потреб і інтенцій, що приводить до індивідуалізації мовних актів.

Вміння аналізувати ієрархічну структуру тексту, вилучати інформацію і використати її в акті комунікації дає студентам-журналістам можливість краще зрозуміти текст для спеціальних цілей і утримувати в пам'яті більше фактів. Будь-яка когнітивна стратегія, яка направлена на навчання текстовим структурам, призводить до покращення розуміння тексту, формування навичок зрілого читання та введення інформації в усне мовлення.